

Bálint Janka

A gyűlöletbeszéd szabályozása amerikai és európai nézőpontból

*Szakmailag ellenőrizte: Gosztonyi Gergely,
ELTE-ÁJK, Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék adjunktusa*

A szólásszabadság tartalmának pontos meghatározása folyamatos kihívást jelent a joggyakorlat számára, és különböző jogi kultúrákban eltérő doktrínák alakultak ki. A szólásszabadság egyik korlátját a köznapi értelemben vett gyűlöletbeszéd jelenti, annak ellenére, hogy ezen fogalom jogi meghatározása meglehetősen hiányos. Dolgozatomban azt járom körül, hogy hogyan kezeli a köznapi értelemben vett gyűlöletbeszédet az Amerikai Legfelsőbb Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bírósága.

1. A szólásszabadság jogának tartalma és korlátai

A szólásszabadság joga, mint első generációs emberi jog, kiterjedt jogirodalommal- és gyakorlattal rendelkezik, ám fogalma ma is dinamikus fejlődésben van. A szólásszabadság joga által védett közlések pontos körét nehéz meghatározni, de összességében kijelenthető, hogy a szólásszabadság magában foglalja a jogot bármilyen gondolathoz, [Kang v Korea:7.3] a gondolatoknak akár szimbolikus eszközökkel való szabad kifejezéséhez, [Steel és mások v Egyesült Királyság:92, Hashman és Harrup v Egyesült Királyság:28] és főszabály szerint ezt a jogot a közlés tartalmától függetlenül biztosítja. A kereskedelmi közlés védelmét illetően, vagy azzal kapcsolatban, hogy a szólásszabadság az anyanyelvhasználat jogát is magában foglalja-e, már nem ilyen egyértelmű a nemzetközi gyakorlat, de vannak esetek, ahol ezek elismerésére is sor került, [Barthold v Németország:42; Casado Coca v Spanyolország:36; nyelvhasználat: López Álvarez v Honduras:164; Ballantyne, Davidson, McIntyre v Kanada:11.3] és kialakulóban van az arra mutató gyakorlat, hogy a közérdekű adatokhoz való hozzáférés is jogként legyen elismerve [Wenzel, 2014], ami annak a kérdését is felveti, hogy létezhet-e elvont értelemben az információhoz való hozzáférés joga [McDonagh: 45].

Minden más alapjoghoz hasonlóan a szólásszabadság lehetséges korlátozásai is szűken értelmezendők. A különböző emberi jogi egyezmények általában tételesen felsorolják a korlátozás lehetséges jogalapjait. Ezek a felsorolások viszont gyakran nem esnek egybe. Így például a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (továbbiakban: PPJNE) mások jogainak védelmét, a nemzetbiztonság, a közrend és a közérkölc védelmét tekinti legitim alapnak, míg az Európai Emberi Jogi Egyezmény (továbbiakban: EEJE) a területi egység védelmét, a bűnmegelőzést, a bizalmas adatok védelmét és a bíróság tekintélyének és pártatlanságának fenntartását is elismeri, mint a korlátozás lehetséges jogalapját. E különbség miatt Belgium és Franciaország olyan tartalmú fenntartást fűztek az PPJNE 19. cikkéhez, hogy azt az EEJE 10. cikk szerinti kontextusban alkalmazzák. Valójában azonban a joggyakorlat a mások jogainak és a közrend fogalmának tág értelmezésével az EEJE nevesített kategóriáit is elismeri az PPJNE esetében [Oster, 2015:115].

A szólásszabadság legtipikusabb korlátai közé tartoznak a személyiségi jogok védelme, például a jóhírnév vagy a magánélethez való jog, a vallásgyakorláshoz való jog, a közérkölc

védelve és ezzel kapcsolatosan a különböző obszcén vagy pornográf publikációk tiltása, valamint a rasszista közlések és a gyűlöletbeszéd korlátozása.

2. A gyűlöletbeszéd

A gyűlöletbeszéd fogalma az amerikai jogirodalomból ered, és innen indult nemzetközi hódító útjára [Belavusau, 2013:40].

A gyűlöletbeszédnek nincsen univerzálisan elfogadott fogalma a nemzetközi jogban. Az Európai Tanács Miniszteri Tanácsa szerint például a gyűlöletbeszéd „minden olyan közlés, ami faji gyűlöletet, idegengyűlöletet, antiszemitizmust vagy a gyűlölet más formáit, többek között az agresszív nacionalizmuson vagy etnocentrizmuson alapuló, kisebbségek, migránsok vagy bevándorló háttérű emberek elleni intoleranciát, diszkriminációt terjeszt, igazol vagy erre uszít” [Európa Tanácsi Ajánlás No. R (97) 20]. Hasonlóan fogalmaz a Faji megkülönböztetés minden formájának megszüntetéséről szóló nemzetközi egyezmény (ICERD) is, amikor előírja a faji felsőbbrendűséget hirdető közlések korlátozásának köteleességét, de a gyűlöletbeszéd fogalmat nem használja [Thornberry, 2015:124].

Az PPJNE 20. cikke előírja a gyűlöletre való uszítás kriminalizációjának kötelezettségét, de ezt a fogalmat általában nem azonosítják a gyűlöletbeszéddel. Susan Benesch például a közlés következménye alapján határolja el a kettőt, szerinte nem minden gyűlöletbeszéd valósít meg gyűlöletre uszítást [idézi: Ghanea, 2012].

Az Európai Emberi Jogi Bíróság (továbbiakban: EJEB) maga nem használja a kifejezést, de elfogadja, ha a nemzeti bíróságok annak találtak közlést, és elismeri az olyan közlések korlátozásának szükségességét, amelyek gyűlöletre vagy erőszakra uszítanak [Gündüz v Törökország:40; Sürek v Törökország (no 1):62].

3. Az amerikai és az európai felfogás

Éles ellentét figyelhető meg továbbá a szólásszabadság, és különösen a gyűlöletbeszéd korlátozásának amerikai és európai felfogása között.

3.1 Az amerikai modell

Az Egyesült Államokban az Első Alkotmánykiegészítés kodifikálja a szólásszabadsághoz való jogot, és ismert, hogy már az Alkotmánykiegészítések kodifikálása sem zajlott ellentmondások nélkül, hiszen az ellenzők szerint a föderalista rendszerben magától értetődő azon korlátot, hogy a központi kormánynak csak arra van hatásköre, amire külön felhatalmazást kap, ásná alá a hatalomgyakorlás magától értetődő korlátai szűk körének felsorolása. Ennek ellenére végül sor került a jogok és szabadságok megfogalmazására, élen a szólásszabadsághoz való joggal, ami a XX. századra a Tizennegyedik Kiegészítés folytán a tagállamokra nézve is kötelezővé vált [Weaver, 2017:26].

Az idő múlásával az egyre bővülő értelmezés odáig jutott, hogy ma az amerikai Legfelsőbb Bíróság szinte abszolutista védelemben részesíti ezt az alapjogot [Sajó, 2005:27], és csak szűk körben ismeri el a szólás korlátozásának alkotmányosságát. A közszereplők esetében például csak kivételesen ismeri el a személyiségi jogok megsértéséből adódó kártérítést, alkotmányellenesnek tart továbbá minden, becsületsértést és rágalmozást büntetőjogilag kriminalizáló rendelkezést. Mérföldkőnek számított az amerikai gondolkodás fejlődésében a *Near v Minnesota*-ügy, ahol a Legfelsőbb Bíróság alkotmányellenesnek találta annak lehetőségét, hogy bírói engedéllyel ugyan, de fel lehessen függeszteni olyan újságok

megjelenését, ahol korábban közszereplők becsületsértésére került sor, nemet mondva tehát az előzetes cenzúrára, és a Chaplinsky-ügy is, ahol viszont a Bíróság elismerte az obszcén tartalmak és támadó közlések („*fighting words*”) korlátozását, azzal az elméleti csavarral, hogy ezeket nem korlátozható közléseknek tekintette, hanem megfosztotta őket közlés mivoltukból és így zárta ki a védelemből.

A mai amerikai joggyakorlatban a politikai beszéd a legteljesebb védelmet élvezi, és csak közvetlen és nyilvánvaló esetén korlátozható. Ez a felfogás azonban csak lassan vált egyeduralmukodóvá. Az 1919-es Abrams-ügyben még alkotmányosnak találták a sztrájkra és a forradalmi Oroszországgal szolidaritás vállalására buzdító Abrams elítélését, csak Holmes bíró fogalmazta meg különvéleményében a közvetlen és nyilvánvaló veszély doktrínáját, ahogy az 1927-es Whitney-ügy is alkotmányosnak találta a kommunista propagátor elítélését. 1966-ban, a *Dennis v Egyesült Államok* ügyben már elfogadták Holmes megközelítését, de közvetlen és nyilvánvaló veszélynek tartották a kommunista érzelmű Dennisék megnyilvánulását [Sajó, 2005:28], ahogy a *Beauharnais*-ügy rasszista röplapjai elleni fellépés szintén alkotmányosan igazolható volt.

Három évvel később azonban az Amerikai Legfelsőbb Bíróság a *Brandenburg v Ohio* ügyben már az izgatást is védett közlésnek nyilvánította, mert nem látta megállapíthatónak a közvetlen és nyilvánvaló veszélyt a közvetlen erőszakba fordulás csekély esélye miatt, szakítva az eddigi eljárással, ami mind a rasszista, mind az államellenes megnyilvánulásokat büntette [Belavusau, 2013:40]. Ebben az ügyben *Brandenburg*, aki a Ku Klux Klán tagja volt, az egyik gyűlésen fehér felsőbbrendűséget valló kijelentések hangoztatása után bosszúval fenyegetett a szerinte a fehéreket elnyomó politikai elit ellen, és négyszázézeres tüntetést helyezett kilátásba egy későbbi napra a Kongresszus elé. Szavait a tévé is közvetítette. A Legfelsőbb Bíróság úgy találta, hogy a gyülekezési és szólásszabadság súlyos sérelmét valósítja meg a büntetőjogi fellépés az akkori kriminális szindikalizmust tiltó törvény rendelkezései alapján, amely már egy politikai reform, terrorizmus, erőszak vagy szabotázs bűncselekmény általi megvalósításáról szóló gyűlésen való részvételt, vagy ilyen cselekmények helyeslését is büntetni rendelte. A Bíróság ezzel szemben különbséget tett olyan közlések között, amelyek egyrészt azonnali törvénytelen cselekményre buzdítanak és amelyek esetében valós esély van arra, hogy ez a cselekmény be is következik, illetve a védendő közlések között, *Brandenburg* megszólalását ez utóbbi kategóriába sorolva.

A *Brandenburg*-ügy megállapításait vitte tovább két olyan ügy, amiben máshol talán korlátozható közlések is védelmet nyertek.

A *Skokie*-ügyben egy náci felvonulás betiltásakor a fellebbviteli bíróság megállapította, hogy éppen az amerikai társadalom azon képessége, hogy elviselje az ilyen nézetek propagálását és tiszteletben tartsa a szólásszabadságot garantálja, hogy ne jöhessen létre egy náci típusú rezsim az országban. Az *R.A.V.*-ügyben az afro-amerikai család háza előtt keresztet égető tinédzserek elítélését találta alkotmányellenesnek a Legfelsőbb Bíróság, mert „korlátoz egy egyébként megengedett közlést csupán a közlés címzettjei alapján,” [*R.A.V. v. City of St. Paul.*:381] bár a 2003-as *Virginia v Black* ügyben a Bíróság már elismerte a keresztégetést, mint megfélemlítő cselekményt.

Összefoglalásképpen, az amerikai joggyakorlat szólásszabadság iránti elköteleződéséből fakad, hogy gyűlöletbeszéd tekintetében még európai szemmel megdöbbentően durva közlések is védelmet élveznek.

3.2 Az európai modell

Ezzel szemben az európai felfogás – különösen, ami az Emberi Jogok Európai Bíróságát illeti, ami az Európai Emberi Jogi Egyezmény fő értelmező és alkalmazó szerve – más megközelítést alkalmaz. Bár a bíróság kiterjedt joggyakorlata utal arra, hogy „olyan közlések is védelmet élveznek, amelyek megbotránkoztatóak, sokkolóak vagy sértik az államot vagy a lakosság egy részét” [Handyside v Egyesült Királyság:49] az olyan közlések, amelyek például egy kiválasztott csoport tagjai ellen vehemenst verbális támadást valósítanak meg, kiszorulnak a védelemből. A Bíróság konzekvens joggyakorlata szerint az ilyen kérelmeket visszautasítja, még akkor is, ha nem szólítanak fel közvetlenül gyűlöletre és nincs is valós veszélye annak, hogy gyűlölet vagy erőszakos támadás legyen a következmény. Számos olyan európai ügyet fel lehetne sorakoztatni, amely az amerikai megközelítés alapján védelmet érdemelne, de amit az EJEB érdemi vizsgálat nélkül utasított vissza, mert azt találta, hogy az Egyezmény alapértékei ellen valósít meg támadást, és mint ilyen, rosszhiszeműen akarna élni az Egyezmény nyújtotta védelemmel. Ezek az ügyek gyakran analógiát mutatnak a Brandenburg-üggyel abban, hogy mennyire volt kiterjedt a közlés hatása, vagy mennyire volt valószínű, hogy támadást fog kiváltani, sőt, bizonyos esetekben ilyen szempontból kisebb súlyú közlésekről van szó, mint a Brandenburg-ügyben.

Így lehetséges például, hogy a holokauszt-tagadást az EJEB nem pusztán egy nyilvánvaló történelmi tény tagadásának, hanem a zsidóság elleni gyűlöletkeltésnek is tekinti, és ennek megfelelően nem részesíti védelemben [Lehideux és Isorni v Franciaország; Garaudy v Franciaország].

A Pavel Ivanov v Oroszország-ügyben például a Bíróság azt állapította meg, hogy a zsidóság jelenlétének összekapcsolása gazdasági és politikai nehézségekkel egy ország életében olyan antiszemita támadást valósít meg, amely a zsidóság elleni gyűlöletre uszít, és mint ilyen, kizárandó az Egyezmény által védett közlések közül.

Ehhez hasonló védelemben részesítette a muzulmán vallás követőit az EJEB a Norwood v Egyesült Királyság ügyben, ahol Norwood, a Brit Nemzeti Párt tagja nem sokkal a 9/11-es támadások után egy posztert lógatott ki az ablakából, az égő ikertornyok képével és a muszlimok Nagy-Britanniából való eltávolítását követelő felirattal. A Bíróság itt megállapította, hogy a poszter egy nyilvános támadást valósított meg valamennyi angol muszlim ellen, és mint ilyen, „összeegyeztethetetlen az Egyezmény által képviselt értékekkel, a toleranciával, társadalmi békével és diszkriminációtilalommal,” függetlenül attól, hogy a valóságban hány muzulmán láthatta a plakátot, vagy hogy a nézők hogyan reagáltak az gyűlöletkeltésre.

Az érdemi vizsgálat nélküli visszautasítás felfogásának problémája, hogy nem ad lehetőséget arra, hogy a Bíróság azon álláspontja érvényesülhessen, hogy az „olyan közlések is védelmet élveznek, amelyek megbotránkoztatóak, sokkolóak vagy sértik az államot vagy a lakosság egy részét,” hiszen nem ad lehetőséget a közlések esetről esetre való vizsgálatára és a valódi kockázat elbírálására. Ennek megfelelően az EJEB legújabb gyakorlata finomított ezen a hozzáálláson, és a Bíróság a 2012-es Vejdeland és mások v Svédország ügyben például már megkülönböztette az erőszakra vagy gyűlöletre felbujtó közlést attól, amely „csak” súlyosan előítéletes. A konkrét esetben homofób broszúrák terjesztéséről volt szó, és ezzel kapcsolatban a Bíróság megállapította, hogy „egy konkrét csoportot sértő, kigúnyoló vagy rágalmozó közlés elegendő alap lehet a nemzeti hatóságoknak a fellépésre” [Vejdeland és mások v Svédország:55].

A *Perinçek v Svájc* ügyben pedig a Bíróság a holokauszttagadástól eltérően kezelte az örmény népirtás kérdését. Egészen pontosan azt állapította meg, hogy az örmények elleni erőszak népirtásként való osztályozása nem tekinthető „jogilag megállapítható történelmi ténynek”, tehát Perinçek elítélése azon az alapon, hogy tagadta az események népirtás voltát, nem igazolható. Hasonlóan visszautasította a Bíróság vitatott történelmi kérdésekben az állásfoglalást a *Lehideux és Isorni v Franciaország* ügyben, ahol Vichy kormány egyes tagjainak náci kollaboráns mivoltáról kellett volna dönteni, vagy a *Fatullayev v Azerbajdzsán* ügyben, ahol az 1992-es Kholay-i mészárlások népirtás-jellege kérdőjeleződött meg. Nem tartotta viszont egyezményesértőnek a francia ellenállást gyalázó történelmi témájú könyv elítélését a Bíróság a *Chauvy v Franciaország*-ügyben, mert elfogadta a francia bíróságok vizsgálatát arra vonatkozóan, hogy a könyv semmilyen történelmi módszernek nem felelt meg és rendkívül súlyos állításokat tartalmazott.

Ez a hozzáállás mindenképpen egy alaposabb elemzésre ad lehetőséget, így a ténybeli körülményekhez mérten a Bíróság a legtöbbször értékeli többek között a közlés társadalmi környezetét, a terjedésének mértékét, hogy milyen hallgatósághoz jutott el, hogy médiabeli közlés esetén saját véleményről, vagy harmadik személy állításairól van-e szó, mennyiben járul hozzá a közlés társadalmi vitához vagy hogy milyen stílusban született meg a közlés [Oster:246].

4. Az EJEB gyakorlat sajátosságai

Az EJEB gyakorlatának különlegessége, hogy igyekszik tekintettel lenni a részes államok nemzeti sajátosságaira a „megítélési határ” (margin of appreciation) doktrína által [Sajó 2005:85]. A nemzetközi bíróságnak nem célja a nemzeti bíróság helyének átvétele, ellenkezőleg, feladata az, hogy az ő munkájukat értékelje az emberijogi egyezmények fényében [*Handyside v Egyesült Királyság*:50]. Eszerint bizonyos kérdéseket a nemzeti hatóságok jobban tudnak értékelni, mint a nemzetközi bíróság és így tér nyílik az eltérő kulturális sajátosságok értékelésére egy közlés korlátozásának szükségességének vizsgálatakor. Sor kerülhet erre amiatt, mert a nemzeti bíróságok ténybelileg jobban tájékozottak (például egy nemzetbiztonsági kérdés vizsgálatakor) vagy mert a normatív megítélésben nem tudnak úgy dönteni, mint a nemzetközi bíróság [Oster 2015:120]. Ha a közlés például „bensőséges személyes meggyőződéseket érint az erkölcs vagy a vallás terén,” tág mérlegelési lehetősége van az államnak, hiszen „nem létezik egységes európai erkölcsi normarendszer” [*Otto-Preminger-Institut v Ausztria*:30; *Wingrove v Egyesült Királyság*:48]. Azt is elfogadja a Bíróság, hogy bizonyos közlések specifikus jelentését a nemzeti bíróság jobban meg tudja ítélni [*Gündüz v Törökország*; *Oberschlick v Ausztria*]. Ha tehát a Bíróság úgy találja, hogy van „kényszerítő társadalmi szükség” („*pressing social need*”) a közlés korlátozására, garantálja a nemzeti hatóságok megítélési szabadságát [Sajó 2005:87].

Ennek a doktrínának is vannak azonban korlátai. Az EJEB Törökországgal kapcsolatos ügyeiből kiderül, hogy a Bíróság nem engedte meg a török államnak, hogy maga definiálja a gyűlöletbeszédet vagy a terrorizmusra való felbujtás fogalmát [Belavusau 2013:66].

4.1 Az EJEB módszere

Az EJEB szólásszabadságra vonatkozó gyakorlatáról elmondható, hogy a kezdetektől fogva ugyanazon elvek mentén működik. Mindössze az elvek alkalmazása terén figyelhető meg elmozdulás, a közelmúltban például abban a tekintetben, ahogy a ténybeli körülményeket vizsgálják – egyre általánosabb szemmel [Martinez-Torrón 2007:259]. Általánosságban azonban a Bíróság tevékenységének alapja az egyensúlyteremtés a nemzeti hatóságok diszkréciója és a szólásszabadság garantálása között.

Ennek érdekében a Bíróság egy háromlépcsős tesztet alkalmaz, amely során, nulladik lépésként megvizsgálja, hogy történt-e beavatkozás egy az Egyezmény által garantált jog gyakorlásába, majd hogy ez a beavatkozás jog által előírt volt-e, legitim cél érdekében történt-e, és szükséges és arányos volt-e egy demokratikus társadalomban.

4.1.1. A legalitás követelménye

A legalitás követelményének teljesülésének vizsgálatakor a Bíróság több alkérdést válaszol meg, sokszor ezeket egymástól nem teljesen elkülönítve. Összefoglalásképpen Jan Oster négy kritériumot említ *Media Freedom as a Fundamental Right* című könyvében.

Az elérhetőség és előreláthatóság azt követeli meg a jogi környezettől, hogy tegye lehetővé a címzetteknek, hogy előre lássák magatartásuk követelményeit így ahhoz tudják igazítani a cselekményeiket [Sanoma Uitegvers BV v Hollandia]. Az előreláthatóság nem jelent abszolút bizonyosságot, számos jogszabály elkerülhetetlenül elvontan van megfogalmazva [The Sunday Times v Egyesült Királyság (no 1):49], és a bírói gyakorlat értelmezi. Az előreláthatóság így a jogszabály tartalmán, címzetti körén és környezetén is múlik [Cantoni v Franciaország:35]. Az sem sérti az előreláthatóság követelményét, ha jogi tanács szükséges teljeskörű megértéséhez [Tolstoy Miloslausky v Egyesült Királyság:49]. A professzionális feladatkörben eljárók pedig, például az újságírók többletfelelősséggel tartoznak a magatartásuk kockázatainak felmérését illetően [Chauvy és mások v Franciaország:48].

Másodsorban a jognak védelmet kell nyújtania a hatóságok önkényes beavatkozása ellen, és pontosan meg kell határozni, milyen körben ad döntési jogkört a hatóságoknak [Sanoma Uitegvers BV v Hollandia:82].

Meg kell felelnie továbbá a formális érvényességi feltételeknek, így a szokásjogi szabály nem elegendő [32-es Általános Kommentár 2007], jogszabályra vagy bírói jogra van szükség.

Figyelmet fordít a Bíróság arra is, hogy a kérdéses jog megalkotása megfelelt-e az eljárási feltételeknek, ám mivel a nemzeti jogszabályok betartásának vizsgálatára nincs felhatalmazásuk, ez csak a vizsgálat csak a „nyilvánvaló jogsértésekre” terjed ki [Oster 2015:114; Barthold v Németország:48].

4.1.2. A legitimitás követelménye

A legitimitás azt követeli meg a beavatkozástól, hogy legitim célja legyen. Ezek felsorolása megtalálható az Egyezményben, azonban bizonyos esetekben olyan legitim cél is elfogadható, ami itt nem szerepel, ellentétben az Emberi Jogi Bizottság 34-es Általános Kommentár 22-es paragrafusában kifejtett álláspontjával, ami taxatívnek tartja a felsorolást. Ilyen plusz legitim célként fogadta el a Bíróság például a katonaság rendjének megőrzését [Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreich és Gubi v Ausztria:32]. vagy a hatékony demokrácia védelmét [Ahmed és mások v Egyesült Királyság:52].

4.1.3. A szükségességi-arányossági teszt

Ennek a követelménynek a vizsgálata során a Bíróság megállapítja, hogy az intézkedés alkalmas volt-e a kívánt cél elérésére, a lehető legkevésbé avatkozott-e be a jog gyakorlásába (szükségesség) és szigorú értelemben véve arányos volt-e a célhoz.

Általánosságban elmondható, hogy a büntetőjogi szankciókat, különösen a szabadságvesztést például – bár még nincs egységes nemzetközi jogi fellépés ellene – egyre kevésbé ismerik el arányosnak. Rágalmazásért büntetőjog szankció kiszabását például még akkor is aránytalannak találta a Bíróság, amikor alacsonyabb összegű pénzbüntetést szabtak ki [Brasilier v Franciaország:43; Fatullayev v Azerbajdzsán:102].

Amikor egymással ütköző jogok közötti egyensúly megteremtése a kérdés, kétféle kiindulás lehetséges. Amikor a szólásszabadság a közérdekkel ütközik, az Egyezmény is abból a logikából indul ki, hogy a szólásszabadság élvez elsőséget [Oster 2015:142], ezért definiálja pontosan a beavatkozás lehetséges jogalapjait, és ezért kell a szűk értelmezést követni, és meggyőzően megindokolni a beavatkozás szükségességét [Observer és Guardian v Egyesült Királyság:59]. Amikor azonban a szólásszabadság más egyének jogaival ütközik, fontos leszögezni, hogy kiindulásképpen egyik sem élvez nagyobb súlyt a másikkal szemben [Oster 2015:139], hanem az egyensúlyt az adott ügy körülményeinek vizsgálata során lehet megteremtteni.

A szükségesség és arányosság vizsgálatakor a Bíróság néhány körülményre különös hangsúlyt fektet. Ilyen például a politikai tartalom kérdése, vagy hogy a közlés hozzájárult-e közérdeklődésre számot tartó ügyek megvitatásához. Abban az esetben, ha a közlés közérdeket érint, magasabb fokú védelmet élvez, következésképpen erősebb kifejezéseket is használhat. Ez volt a döntő faktor például a Jersild v Dánia-ügyben, ahol egy újságíróért ítélték el, mert közvetítette interjúalanyainak rasszista megnyilvánulásait. Itt a Bíróság kimondta, hogy annak ellenére, hogy a rasszista megnyilvánulásokat a maguk teljességében, elhatárolódó kommentár nélkül közölte Jersild, a közlése védett, mert a kérdés közérdekű volt és a média alapvető feladata a demokratikus közvélemény tájékoztatása az „őrző-védő” szerepének megvalósításához.

Egy másik vizsgálendő aspektus az áldozatok személye. A Bíróság többször kimondta, hogy bizonyos hátrányos helyzetű csoportok, mint például a romák vagy a zsidók speciális védelmet élveznek, így az őket támadó közlések elleni beavatkozás szélesebb körben lehet megalapozott. Ebben az esetben az is kérdéses, hogy ki indíthatja meg az eljárást, de az Aksu v Törökország ügyben a Bíróság a széles értelmezés mellett foglalt állást, amikor kimondta, hogy a kérelmező, aki maga is roma volt, bár nem közvetlenül volt címzettje a romaellenes megnyilvánulásoknak, „mint az etnikai csoport tagja, megsértve érezhette magát.” [Aksu v Törökország:60]. Ezt a megoldást követi egyébként a magyar szabályozás is, amely bizonyos

közösségeket érő, „nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezésmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén” [Ptk. 2:54. § (5) bekezdés] a közösség bármely tagjának engedélyezi a személyiségi jogsérelem miatti fellépést.

A Bíróságnak, ha nem találja befogadhatatlannak a kérelmet a közlések súlyos egyezményesértő volta miatt, vizsgálnia kell a gyűlöletre uszítás „sikerességének” esélyét és az ügy egyéb körülményeit is. A közlés időpontjának tulajdonított specifikus jelentőséget például a Bíróság a Leroy v Franciaország ügyben, ahol két nappal a 9/11-es támadások után tettek közzé az égő ikertornyokról egy képet egy baszk újságban, azzal a felirattal, hogy „mindannyian erről álmodtunk... a Hamasz megtette.” [Leroy v Franciaország:6] A Bíróság nem fogadta el azt az érvelést, hogy pusztán Amerika-kritikus álláspontot illusztrálna a közlés és az időbeli közelséget a kérelmező kárára róttá fel, mert az erősítette a közlés hatását és alkalmas volt arra, hogy az áldozatokat emberi méltóságukban sértse meg, valamint, hogy a politikailag érzékeny baszk régióban gyűlöletet szítson.

Ugyanígy vizsgálja a Bíróság a közlések történelmi-társadalmi kontextusát is. Különösen jelentős ez a vizsgálat szimbólumok, jelképek kapcsán, ahogy arra a Vajnai v Magyarország ügyben is sor került, ahol a Bíróság ugyan egyezményesértőnek találta a vörös csillag általános érvényű tilalmát, és különbséget látott helyzetétől függően a vörös csillag használatának esetei között, de elismerte a kommunista diktatúra hatását a kérdés megítélésére. A Soulas és mások v Franciaország és a Féret v Belgium ügyekben muszlim-ellenes, etnikai tisztogatásra buzdító közlésekről mondta ki a Bíróság, hogy nem védendőek, mert különösen ártalmasak a közösségek muszlim lakosságára. A Balsytė-Lideikienė v Litvánia ügyben a Bíróság elfogadta a kormány azon érvelését, a közlés korlátozását azzal indokolta, hogy az a litván történelem érzékeny kérdéseiben nyilvánult meg és a környező államokat is sértette, valamint antiszemita tartalmú is volt.

A különböző Egyezmény által garantált jogok érzékeny egyensúlyának megteremtéséről van szó például akkor, ha a közlés korlátozásának indoka mások vallásszabadságának védelme. Ennek a két jognak az ütközését a Bíróság az Otto-Preminger Institut v Ausztria és a Wingrove v Egyesült Királyság alapügyekben vizsgálta. A Bíróság itt is kimondta, hogy a szólásszabadság gyakorlása bizonyos felelősséggel is jár, és hogy az olyan közlés, ami súlyosan sértő valakinek a vallására nézve, kerülendő, mert sérti mások vallásgyakorláshoz fűződő jogát, továbbá nem járul hozzá a demokratikus vitához és az emberiség fejlődéséhez. Itt állapította meg a Bíróság azt is, hogy akár az is korlátja lehet a szólásszabadságnak, ha a közlés a vallásos tisztelet tárgyát sérti. Bár a Bíróság leszögezte, hogy ennek ellenére a vallásukat nyilvánosan gyakorlóknak tűnniük kell a kritikát, az I. A v Törökország ügyben szinte automatikusan alkalmazta ugyanezt az érvelést, és kritika nélkül átvette a hatóságok értékelését, akik a betiltott közlést abuzív támadásként értékelték Mohamed próféta ellen, noha ez nem volt kellően alátámasztva.

A fentiekből látszik, hogy a Bíróság a hármas teszt alkalmazásával komplex vizsgálat alá veszi a kérdéses közléseket, és igyekszik megtalálni az egyensúlyt a különböző jogok és jogos érdekek érvényesülése között. Vannak esetek, amikor olyan közlések korlátozását is jogszerűnek találja, amit esetleg más bíróságok védendőnek tartanak, de eljárásával egyszerre követi a nemzetközi sztenderdeket és ad teret Európa kulturális és politikai sokszínűségének érvényesülésére.

5. Összefoglalás

A szólásszabadság joga mind a nemzetközi joggyakorlatban, mind a demokratikus államok nemzeti jogában védelmet élvez, mégis számos különbség megfigyelhető az egyes bíróságok gyakorlata között. Az eltérő jogi kultúrák, szabályozási környezet és a bíróságok eltérő története az Amerikai Egyesült Államokban és Európában különböző jogi doktrínákat hozott létre a szólásszabadság pontos tartalmának meghatározására. Mindezek ellenére mindkét bíróság kiterjedt védelemben részesíti ezt a demokratikus működés szempontjából is kulcsfontosságú alapjogot, sőt, a látásmódok bizonyos közeledése is megfigyelhető, amely mértékének pontos feltérképezése mindenképpen további kutatásokat igényel.

Irodalomjegyzék:

EJEB

- Ahmed and others v the United Kingdom App no 65/1997/849/1056 (ECtHR, 2 September 1998)
- Aksu v Turkey App nos 4149/04, 41029/04 (ECtHR, 15 March 2012)
- Balsytė-Lideikienė v Lithuania App no 72596/01 (ECtHR, 4 November 2008)
- Barthold v Germany App no 8734/79 (ECtHR, 25 March 1985)
- Brasilier v France App no 71343/01 (ECtHR, 11 April 2006)
- Cantoni v France App no 45/1995/551/637 (ECtHR, 15 November 1996)
- Casado Coca v Spain App no 15450/89 (ECtHR, 24 February 1994)
- Chauvy and Others v France App no 64915/01 (ECtHR, 29 June 2004)
- Fatullayev v Azerbaijan App no 40984/07 (ECtHR, 22 April 2010)
- Féret v Belgium App no 15615/07 (ECtHR, 16 July 2009)
- Garaudy v France App no 65831/01 (ECtHR, 24 June 2003)
- Gündüz v Turkey App no 35071/97 (ECtHR, 4 December 2003)
- Handyside v The United Kingdom App no 5493/72 (ECtHR, 7 December 1976)
- Hashman and Harrup v the United Kingdom App no 25594/94 (ECtHR, 25 November 1999)
- Jersild v Denmark App no 15890/89 (ECtHR, 23 September 1994)
- Lehideux and Isorni v France App no 24662/94 (ECtHR, 23 September 1998)
- Leroy v France App no 36109/03 (ECtHR, 2 October 2008)
- Norwood v the United Kingdom App no 23131/03 (ECtHR, 16 November 2004)
- Oberschlick v Austria App no 11662/85 (ECtHR, 23 May 1991)
- Observer and Guardian v the United Kingdom App no 13585/88 (ECtHR, 26 November 1991)
- Otto-Preminger-Institut v Austria App no 13470/87 (ECtHR, 20 September 1994)
- Pavel Ivanov v Russia App no 35222/04 (ECtHR, 20 February 2007)
- Perinçek v Switzerland App no 27510/08 (ECtHR, 15 October 2015)
- Sanoma Uitegvers BV v the Netherlands App no 38224/03 (ECtHR, 14 September 2010)
- Soulas and others v France App no 15948/03 (ECtHR, 10 July 2008)
- Steel and others v the United Kingdom App no 67/1997/851/1058 (ECtHR, 23 September 1998)
- Sürek v Turkey (no 1) App no 26682/95 (ECtHR, 8 July 1999)
- The Sunday Times v the United Kingdom (no 1) App no 6538/74 (ECtHR, 26 April 1979)
- Tolstoy Miloslavsky v the United Kingdom App no 18139/91 (ECtHR, 13 July 1995)
- Vajnai v Hungary App no 33629/06 (ECtHR, 8 July 2008)
- Vejdeland and Others v Sweden App no 1813/07 (ECtHR, 9 February 2012)
- Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreich and Gubi v Austria App no 15153/89 (ECtHR, 19 December 1994)
- Wingrove v the United Kingdom App no 17419/90 (ECtHR, 25 November 1996)

EGYESÜLT ÁLLAMOK

Abrams v. United States, 250 U. S. 616 (1919)
Beauharnais v. Illinois, 343 U. S. 250 (1952)
Brandenburg v. Ohio, 395 U. S. 444 (1969)
Chaplinsky v. New Hampshire, 315 U. S. 568 (1942)
Dennis v. United States, 384 U. S. 855 (1966)
National Socialist Party of America v. Skokie, 434 U. S. 1327 (1977)
Near v. Minnesota ex rel. Olson, 283 U. S. 697 (1931)
R.A.V. v. City of St. Paul, 505 U.S. 377 (1992)
Virginia v. Black, 538 U.S. 343 (2003)
Whitney v. California, 274 U. S. 357 (1927)

EGYÉB BÍRÓSÁGOK

Ballantyne, Davidson, McIntyre v Canada (UN HRC Communications No 359/1989, 385/1989)
Kang v Korea (UN HRC Communication No 878/1999)
López Álvarez v Honduras (IACtHR, 1 February 2006)

JOGSZABÁLY

a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

NEMZETKÖZI SZERVEZETEK DOKUMENTUMAI

Európa Tanácsi Ajánlás No. R (97) 20. (1997. október 30.)
Emberi Jogi Bizottság 32-es Általános Kommentára: 14. cikk: A tisztességes eljáráshoz való jogról (2007. augusztus 23.) UN Doc CCPR/C/GC/32
Emberi Jogi Bizottság 34-es Általános Kommentára: 19. cikk: A szólásszabadsághoz való jogról (2011. szeptember 12.)

SZAKIRODALOM

BARENDT, E. (1985): *Freedom of Speech*. Clarendon Press. Oxford.
BELAVUSAU, U. (2013): *Freedom of Speech*. Routledge. London.
MCDONAGH, M. (2013): „The Right to Information in International Human Rights Law”. *Human Rights Law Review*. 13:1(2013), 25-55.
MARTINEZ-TORRÓN, J. (2007): „Freedom of Expression versus Freedom of Religion”. In: SAJÓ A. (szerk.): *Issues in Constitutional Law. Free Speech and Religion in a Fundamentalist World*. Eleven International Publishing. The Netherlands.
OSTER, J. (2015): *Media Freedom as a Fundamental Right*. Cambridge University Press. London.
SAJÓ, A. (2005): *A szólásszabadság kézikönyve*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest.

THORNBERRY, P. (2015): „International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination: the prohibition of racist hate speech”. In: McGonagle (szerk.): *The United Nations and Freedom of Expression and Information*. Cambridge University Press. Cambridge.

WEAVER, RUSSEL L. (2017): *Szólás- és vallásszabadság az Amerikai Egyesült Államokban*. Wolters Kluwer Hungary Kft. Budapest.

INTERNETES FORRÁSOK

GHANEA, N.: *The Concept of Racist Hate Speech and its Evolution over time*. <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CERD/Discussions/RacistHateSpeech/NazilaGhana.pdf> (letöltve: 2020. 05. 22.)

WENZEL, N.: *International Protection of Freedom of Expression*. <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e855> (letöltve: 2020. 05. 22.)